

Groninger Graanprijzen.

De prijzen van agrarische producten tussen 1546 en 1990

"Ik neem de vrijheid het feit onder Uw aandacht te brengen dat de stad Groningen door zijn ligging het middelpunt is van alle bedrijvigheid in het departement; de beurs van Groningen dient dan ook als norm voor het hele departement" (rapport van H.L. Wichers, préfet van het Département Ems-Occidental, april 1811)¹

Groninger Graanprijzen

De prijzen van agrarische producten tussen
1546 en 1990

dr W.Tijms

Nederlands Agronomisch Historisch Instituut
Groningen/Wageningen 2000

Historia Agriculturae 31

Published by/uitgegeven door
Nederlands Agronomisch Historisch Instituut
Oude Kijk in 't Jatstraat 26, 9712 EK Groningen
Hollandseweg 1, 6706 KN Wageningen

Deze uitgave werd mogelijk gemaakt door bijdragen van Stichting H.S.
Kammingafonds en het Fonds ten behoeve van de Landbouw in de
provincie Groningen

ISBN: 90-367-1328-5

Omslagontwerp: Vorm & Inhoud, Groningen

Druk: Grafisch Facilitair Centrum RUG

Inhoudsopgave	
Ten geleide	VIII
Voorwoord	IX
Hoofdstuk 1 Historisch onderzoek naar prijzen van agrarische producten	1
Publicaties omtrent de prijzen van de korenbeurs in het verleden	1
Prijsonderzoek in Nederland en België	3
De vergelijkbaarheid van de prijzen	5
Hoofdstuk 2 De methodiek bij graanprijzenpublicaties	9
De methode van Meuvret	9
Graanprijzen en broodprijzen	9
Maandprijzen en jaarprijzen	10
Hoofdstuk 3 De Groninger korenbeurs	14
Groningen als marktcentrum	14
De groei van de korenbeurs	15
De periode tot 1852	15
De periode 1850 -1945	18
De periode 1950-1990	20
Hoofdstuk 4 Marktberichten en beursnoteringen	22
Ontwikkeling van de beursberichten	22
De periode 1787-1822	22
De periode 1823-1835	23
De periode 1835-1888	23
De periode 1888-1920	25
De periode 1920-1942	26
De periode 1946-1969	26
De periode 1970-1990	26
Overzicht maandprijzen korenbeurs (1787-1990)	26
Hoofdstuk 5 Meten en wegen van graan	28
Inleiding	28
Het soortelijk gewicht van graan	28
De grote en de kleine korenschaal	29
Hoofdstuk 6 Graanprijzen uit de resolutiën van de magistraat	33
De broodzetting	33
De broodzettingstabellen	34
De "Taxaties van het Schuldmolt"	37

Hoofdstuk 7	Graanprijzen uit de gasthuisrekeningen	39
	Het graanprijsniveau in verschillende bronnen	39
	Kalenderjaargemiddelden	40
	Verduidelijking door grafieken	41
Hoofdstuk 8	Boterprijzen	51
	De botervaten	51
	Noteringen van de boterhal (1787-1917)	53
	Boterprijzen uit de rekeningen van de drost van Wedde (1568-1815)	55
	Boterprijzen uit de rekeningen van de gasthuizen (1630-1808)	55
	De prijs van kaas	59
Hoofdstuk 9	Overige prijzen uit gasthuisrekeningen	60
	Inleiding	60
	Overzicht van de gasthuizen in de stad Groningen	60
	De consumptieve behoeften in de gasthuizen	61
	Prijzen van runderen	62
	De prijs van vette varkens	63
	Prijzen van gevogelte en eieren	68
	Hop	68
	Aardappelen	71
Noten		72
Lijst van afkortingen		78
Lijst van figuren		
1	Intrinsieke waarde gulden in grammen fijn zilver (1466-1915)	6
2	Omzet graan Groninger Korenbeurs in tonnen (1825-1852)	17
3	Omzet graan Groninger Korenbeurs in tonnen (1859-1988)	19
4	Prijzen rogge in guldens per mud Broodzetting en Gasthuizen (1627-1852)	36
5	Prijzen rogge in guldens per mud per jaar en vijfjarig voortschrijdend gemiddelde (1627-1880)	43
6	Prijzen rogge in guldens per mud (1627-1968)	44
7	Prijzen gerst in guldens per mud (1546-1830)	45
8	Prijzen tarwe en haver in guldens per mud (1624-1939)	46
9	Prijzen gele en groene erwten in guldens per mud (1630-1990)	47
10	Prijzen grauwe erwten in guldens per mud (1631-1988)	48
11	Prijzen (paarde)bonen in guldens per mud (1630-1990)	49
12	Prijzen kool- en raapzaad in guldens per mud (1787-1990)	50
13	Aanvoer boter in kilokg. aan de Boterhal te Groningen (1850-1917)	54
14	Prijzen boter in guldens per kin (1621-1917)	56
15	Prijzen zomer- en winterboter in guldens per vat (1621-1917)	58

16	Prijzen slachtvee in guldens per stuk (1630-1760)	64
17	Prijzen vette en magere ossen in guldens per stuk (1630-1771)	65
18	Prijzen vette varkens van 100 kg in guldens Gasthuizen (1690-1852)	67
19	Prijzen 100 eieren in guldens (1631-1850)	69
20	Prijzen hop in guldens per mud (1630-1798)	70

Lijst van bijlagen

I	Intrinsieke waarde van de Nederlandse gulden (1466-1915)	81
II	Omzet van graan op de Groninger Korenbeurs (1825-1852)	82
III	Omzet van graan op de Groninger Korenbeurs in tonnen (1825-1852)	84
IV	Omzet van graan op de Groninger Korenbeurs in procenten (1825-1852)	85
V	Omzet van het corps korenmeesters en -wegers (1859-1947)	86
VI	Omzet op de Groninger Korenbeurs in tonnen (1956-1988)	89
VII	Omzet van graan op de Groninger Korenbeurs in procenten (1956-1988)	90
VIII	Concordantie van oude en nieuwe graangewichten	91
IX	Keuze van de natuurgewichten (1787-1822)	92
X	Keuze van de natuurgewichten (1836-1892)	93
XI	Broodzettingstabellen van 1679 en 1709	95
XII	Aanvoer van boter aan de Boterhal in Groningen (1850-1917)	96
XIII	Prijs van varkens van 100 kgs = 203.25 pond (1686-1852)	99

Lijst van tabellen (<http://odur.let.rug.nl/~nahi>)

1	De prijs van gerst op 29 november in Groningen (1546-1639)
2	De prijs van gerst op 29 november (1624-1827)
3	De prijs van haver op 29 november (1546-1639)
4	De prijs van haver op 29 november (1624-1827)
5	De prijs van rogge in december (1627-1852)
6	De prijs van tarwe, kalenderjaargemiddelden (1630-1855)
7	De prijs van grauwe erwten, kalenderjaargemiddelden (1631-1829)
8	De prijs van grauwe erwten in november (1687-1808)
9	De prijs van gele erwten, kalenderjaargemiddelden (1630-1736)
10	De prijs van groene erwten, kalenderjaargemiddelden (1740-1815)
11	De prijs van bonen, kalenderjaargemiddelden (1630-1813)
12	De prijs van rode tarwe in december (1787-1990)
13	De prijs van witte tarwe in december (1787-1963)
14	De prijs van rogge in december (1787-1968)
15	De prijs van wintergerst in december (1787-1990)

- 16 De prijs van zomergerst in december (1787-1990)
- 17 De prijs van knobbe gerst in december (1836-1872)
- 18 De prijs van haver in december (1787-1990)
- 19 De prijs van zwarte haver in december (1787-1938)
- 20 De prijs van witte voerhaver in december (1787-1890)
- 21 De prijs van boekweit in december (1787-1905)
- 22 De prijs van grauwe erwten in december (1787-1988)
- 23 De prijs van groene erwten in december (1787-1990)
- 24 De prijs van paardebonen in december (1787-1990)
- 25 De prijs van koolzaad in augustus (1787-1990)
- 26 De prijs van gele mosterdzaad in augustus (1787-1980)
- 27 De prijs van karwijzaad in augustus (1888-1990)
- 28 De prijs van kanariezaad in augustus Korenbeurs Groningen (1876-1977)
- 29 De prijs van blauwmaanzaad in augustus (1906-1990)
- 30 De prijs van raapzaad in augustus (1825-1854)
- 31 De prijs van boter in Bellingwolde op 25 juli (1568-1639)
- 32 De prijs van boter uit Bellingwolde op 25 juli (1621-1814)
- 33 De prijs van rode boter, in de zomer (1630-1724)
- 34 De prijs van rode boter in juni in guldens per vat Varwers, Baroldi, Zeils (1671-1808)
- 35 De prijs van rode boter in december in guldens per vat Varwers, Baroldi, Zeils (1671-1808)
- 36 De prijs van boter in guldens (1787-1917)
- 37 De prijs van een zoetemelkse kaas van ongeveer 16 pond= 7,4 kg. Vrouw Franssensgasthuis (1683-1799)
- 38 De prijs van een slachtkoe in november in guldens Aduarder, Antonie, Armhuis, Heilige Geest, Jacob en Anna (1630-1896)
- 39 De prijs van een slachtkoe in november in guldens Ubbena, Baroldi, Varwers, Franssens (1687-1809)
- 40 De prijs van slachtkoeien in november (1630-1896)
- 41 De prijs van magere koeien in 't voorjaar (1693-1739)
- 42 De prijs van slachtossen in november in guldens Aduarder, Antonie, Geertruid, Zeils en andere, Heilige Geest, Jacob en Anna (1630-1771)
- 43 De prijs van slachtossen in november (1630-1771)
- 44 De prijs van een magere os in 't voorjaar (1679-1743)
- 45 De prijs van een slachtvarken in november in guldens Antonie, Armhuis, Geertruid, Heilige Geest, Jacob en Anna (1630-1853)
- 46 De prijs van slachtvarkens in november in guldens Baroldi, Zeils (1686-1808)
- 47 De prijs van slachtvarkens in november (1630-1853)
- 48 De prijs van vette ganzen op 11 november in guldens Geertruid, Jacob en Anna, Armhuis (1630-1749)
- 49 De prijs van vette ganzen op 11 november (1630-1749)

- 50 De prijs van 100 hoendereieren met pasen (1631-1850)
- 51 De prijs van 100 eendeneieren met pasen (1686-1785)
- 52 De prijs van hop. Kalenderjaargemiddelden (1630-1798)
- 53 De prijs van eetaardappelen. Kalenderjaargemiddelden (1750-1893)
- 54 De prijs van rogge in Groningen in guldens per Groninger mud (91,03 liter).Bron: gasthuizen (1627-1640)
- 55 De prijs van graan in Groningen in guldens per Groninger mud (91,03 liter). Bron: Resolutieboek Burgemeesteren en Raad; Broodzettings-reg. (1641-1853)

Ten geleide

In 1989 heeft dr. Wigbolt Tijms het concept van zijn manuscript over de Groninger Graanprijzen voltooid. Niet lang daarna, in 1991, heeft de heer Tijms zijn actieve loopbaan bij het NAHI afgesloten. Voor een belangrijk deel heeft deze in het teken gestaan van het onderzoek naar prijzen van agrarische producten. Belangrijke publicaties van zijn hand zijn in de loop der jaren in de *Historia Agriculturae*, de instituutsreeks, uitgegeven (delen XI-1 en XI-2). Helaas was het in het begin van de jaren negentig niet mogelijk om ook de prijsreeksen van Groningen in boekvorm uit te geven. Het manuscript is vervolgens op de plank beland en aan de aandacht ontsnapt, vooral in een tijd dat het voortbestaan van het NAHI zelf ter discussie stond.

In 1998 is echter met de benoeming van prof. dr. Pim Kooij tot directeur van het NAHI, gekoppeld aan zijn dubbelbenoeming tot hoogleraar aan de Rijksuniversiteit Groningen en aan Wageningen Universiteit, een nieuwe fase in het bestaan ingetreden. Het vijftigjarig jubileum van het instituut in 2000 biedt daarom een goede gelegenheid om met de uitgave van de Groninger graanprijzen het levenswerk van Tijms te voltooien.

Een prettige bijkomstigheid van de vertraging is dat wij inmiddels erg geholpen worden door de moderne digitale techniek. Deze stelt ons in staat om kostbaar drukwerk te omzeilen door het aanbieden van de prijstabellen in digitale vorm op het internet. Bovendien biedt dit onderzoekers de mogelijkheid om het cijfermateriaal, dat natuurlijk vooral gezien moet worden als basismateriaal voor verdere studie, direct digitaal beschikbaar te hebben, klaar voor verdere statistische bewerking en analyse. Op de website van het NAHI <http://odur.let.rug.nl/~nahi> kunnen de tabellen worden gedownload. Desgewenst is het mogelijk om de tabellen bij het NAHI te verkrijgen op diskette of op CD-rom: NAHI, Postbus 716, 9700 AS Groningen, 050-3635949. In het boek staan de verklarende teksten die noodzakelijk zijn bij het interpreteren van de tabellen, alsmede een aantal grafieken die een samenvattend beeld geven van de belangrijkste resultaten.

Na zoveel jaar was het onvermijdelijk om het manuscript opnieuw te redigeren. Aanpassingen aan moderne tekstverwerkingspakketten en grafiekprogramma's met alle conversieproblemen vanden waren noodzakelijk om tot een verantwoorde uitgave te komen. De secretaresse van het NAHI, Saakje van Dellen, verdient daarvoor alle lof. Zonder haar onvermoeibare inzet was dat allemaal niet gelukt.

Dank is het NAHI ook verschuldigd aan enkelen die indertijd het manuscript van hun commentaar hebben voorzien. Voorzover wij kunnen nagaan betreft dat dr. P.C.M. Hoppenbrouwers, oud hoofd van het NAHI, dr. P. Priester en dr. R.W.M. van Schaik.

Voorwoord

Omstreeks 1983 kwam deel 2 van *Historia Agriculturae XI* gereed en in die tijd werd het Nederlands Agronomisch-Historisch Instituut een onderdeel van de vakgroep Regionale en Agronomisch-Historische Studiën (RAHS). Dit hield in dat de schijnwerper van het onderzoek meer dan voorheen op het Noorden van Nederland diende te worden gericht. Mijn collega drs. P. Priester bracht mij weer in aanraking met de amateur-historicus H. Groendijk die eerder bakker in Eenrum was geweest. Deze bracht mij er toe de broodzetting in de Resoluties van Burgemeesteren en Raad van Groningen nog eens onder de loep te nemen. Ik kwam op het idee alle prijzen van roggebrood uit de periode 1640-1740 om te rekenen in roggeprijzen met behulp van de broodzettingstabel uit 1679. De heer Groendijk was zo vriendelijk enige door hem gemaakte manuscripten tijdelijk aan mij uit te lenen waarvoor ik hem zeer erkentelijk ben. Ik gebruikte ze als chronologische index op de broodprijz-resoluties waardoor de werkzaamheden aanzienlijk sneller verliepen. Tussen het "lott der Backers" ontdekte ik in dezelfde resoluties bij toeval de "taxaties van het schultmolt" met prijzen van haver en zomergerst over de periode 1624-1827. Uit de rekeningen van de drost van Westerwolde had ik reeds eerder een serie boterprijzen over de periode 1621-1815 verzameld. Dr. F.J. Bakker verstrekte mij de goede raad prijzen te gaan verzamelen uit de rekeningen van de gasthuizen in Groningen over de periode 1628-1815. Mijn grote dank gaat naar hem uit. De publicatie van de prijzen uit al deze bronnen moest in mijn ogen zonder meer worden gecompleteerd met die van de Groninger Korenbeurs.

De bronnen die aan deze publicatie ten grondslag liggen worden bewaard in het gemeentearchief van Groningen. De werksfeer is daar buitengewoon inspirerend. De heer C. Wilbrink zorgde daarbij voor een regelmatige en ononderbroken toe- en afvoer van rekeningen van gasthuizen zodat ook tijdens de middagpauze geen minuut verloren ging. Dit stemt mij buitengewoon dankbaar jegens hem.

Het tot stand komen van dit werk is versneld door het gebruik van de computer. Mijn relatie tot dit hulpmiddel is die van een amateur maar het hoofd en de medewerkers van het NAHI boden mij meermalen "professionele" hulp. Drs. P.C.M. Hoppenbrouwers bemoeide zich met de jaarprijzen. B. Visser, Y. Pruis en M.C. Usai verleenden assistentie bij het vormen van de tabellen met maandprijzen. Drs. P. Priester fungeerde als meedenker op allerlei terrein.

Ik betuig deze personen mijn hartelijke dank voor hun enthousiasme.

Dr. Wigbolt TIJMS
Aalden, januari 1989

